

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Gundulićev venac 48

11000 Belgrade

Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334

Email: office@bezbednost.org

Web: www.bezbednost.org

Civilno-vojni odnosi u Sloveniji – problemi i perspektive

Autor: Marjan Malešič

Knjiga: Demokratska kontrola vojske i policije u SR Jugoslaviji

Priredio: Miroslav Hadžić

Tekst u elektronskom obliku možete preuzeti na:

<http://www.bezbednost.org/publikacije>

Izdavač: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2001.

Citiranje: Marjan Malešič. 2001. „Civilno-vojni odnosi u Sloveniji – problemi i perspektive“. U: Miroslav Hadžić, pr. *Demokratska kontrola vojske i policije u SR Jugoslaviji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, str. 229-251.

Marjan Malešič

CIVILNO-VOJNI ODNOSI U SLOVENIJI – PROBLEMI I PERSPEKTIVE²³⁹

Uvod

Već na samom početku izlaganja javlja se teoretska dilema. Naime, u celoj studiji pojavljuje se izraz “civilno-vojni odnosi”. Autor je, međutim, potpuno svestan činjenice da je izuzetno teško – bez obzira da li se radi o Sloveniji ili nekoj drugoj zemlji – povući jasnu liniju između civilnih i vojnih institucija, veština i interesa. Problemi se javljaju ukoliko vojnu strukturu ne analiziramo, već je posmatramo kao celinu, s tim što tada potiču iz civilne sfere. Ta sfera se, po mišljenju autora teksta, sastoji od političke države i civilnog društva. Politička država na određen način deluje kao posrednik između vojske i civilnog društva. Ima slučajeva kada su interesi države i vojske podudarni, ali se tada mogu suprotstavljati interesima civilnog društva. Moguće je, takođe, da politička elita dominira i vojskom i civilnim društvom.

²³⁹ Brojne ekonomske, političke, sociološke i bezbednosne analize centralne Evrope zaobilaze Sloveniju, zemlju centralne Evrope, nastalu nakon raspada bivše Jugoslavije 1991. godine, koja se graniči s Italijom, Austrijom, Mađarskom i Hrvatskom – još jednom bivšom jugoslovenskom republikom. Slovenija koja je postala članica CEFTA-e (Centralnoevropske asocijacije za slobodnu trgovinu) zanemarena je u komparativnim analizama vršenim u oblasti vojne sociologije i političkih nauka. /v. Zoltan D. Barany: "Civil-Military Relations in Comparative Perspective: East – Central and Southeastern Europe" (Komparativna perspektiva civilno-vojnih odnosa: istočna, centralna i jugoistočna Evropa), *Political Studies* 41, 4 (decembar 1993.), str. 594-610, ili Meredith M. Johnson: "Civil-Military Relations in Central and Eastern Europe" ("Civilno-vojni odnosi u centralnoj i istočnoj Evropi") u *Democratic and Civil Control over Military Forces – Case Studies and Perspectives*, u izdanju Ernesta Gilmana i Detlefa E. Herolda, (Rome: NATO Defense College, 1995), str. 9-43/.

Međutim, valja istaći da civilno društvo ne učestvuje uvek pod podjednakim uslovima u “trouglu” vojska – politička država – civilno društvo.²⁴⁰ Takve situacije različite su od države do države i karakteristične su za većinu slučajeva koji se tiču civilno-vojnih odnosa. To indirektno potvrđuje Šaminova izjava da u civilno-vojnim odnosima u Bangladešu “uvek neko dobija, a neko gubi”, što civilno društvo čini samo bespomoćnim posmatračem i žrtvom uzajamnog nepoverenja i podozrenja političkih i vojnih elita.²⁴¹

Iskustvo jedne republike u okviru Jugoslavije

Da bi civilno-vojni odnosi u Sloveniji bili shvaćeni, potrebno je prethodno ukratko objasniti kakvi su oni bili u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji u čijem sastavu je bila Slovenija. Oni su, u suštini, bili slični civilno-vojnim odnosima u drugim socijalističkim zemljama.²⁴² Osnovne karakteristike ovih političkih sistema, sa izuzetkom Poljske, bile su autoritarnost i civilna dominacija nad oružanim snagama. Ti sistemi su bili nešto između diktature jednog čoveka i diktature oligarhije, između potpune i slabšne civilne dominacije i između strogo spolja kontrolisanih (putem dvostruke subordinacije vojnih snaga) i nezavisnih nacionalnih sistema.²⁴³ Dalje, Jugoslaviju su odlikovale i

²⁴⁰ V. Ljubica Jelušič, *Legitimacy of Military (Legitimitet vojske)*, (Ljubljana, FSS (FDV), 1992); Marjan Malešič, *Civil Defense in Contemporary States (Civilna odbrana u savremenim državama)*, (Ljubljana, FSS (FDV), 1994, str. 293, ili Rebecca L. Schiff, *Civil-Military Relations Reconsidered: A Theory of Concordance (Preispitani civilno-vojni odnosi: teorija usklađenosti)*, *Armed Forces & Society* 22, 1 (jesen 1995), str. 7, 13.

²⁴¹ Choudhury M. Shamin: *Civil-Military Relations and the Future of Democracy in Bangladesh (Civilno-vojni odnosi i budućnost demokratije u Bangladešu)*, *Journal of Political and Military Sociology* 22, 2 (zima 1994), str. 351-366.

²⁴² V. Zoltan D. Barany, *Civil-Military Relations in Communist Systems: Western Models Revised (Civilno-vojni odnosi u komunističkim sistemima: revidirani zapadni modeli)*, *Journal of Political and Military Sociology* 19, 1 (leto 1991), str. 75-99.

²⁴³ Anton Bebler: *The evolution of civil-military relations in Central and Eastern Europe (Evolucija civilno-vojnih odnosa u centralnoj i istočnoj Evropi)*, *NATO Review*, 42, 4 (avgust 1994), str. 28-32

druge karakteristike proistekle iz njene, relativno autohtone, socijalističke revolucije (revolucionarna armija je potekla iz jezgra komunističke partije) i narodnooslobodilačkog rata 1941-1945. Za proces je važna i činjenica da je u pitanju bila država nekoliko naroda i narodnosti. Premda nema ni mesta ni vremena za dublje razmatranje ovog pitanja, treba ukazati na očitu anomaliju do koje je došlo u oblasti civilno-vojnih odnosa u poslednjoj deceniji postojanja te države. Ovu bismo deceniju mogli definisati kao autoritarnu, oligarhijsku i "površno civilno dominantnu".²⁴⁴

Pomenuta anomalija se videla u raskoraku između tadašnjih civilno-vojnih odnosa u Jugoslaviji i prevladavajućih teoretskih postavki. Prema većini zastupnika klasične teorije civilno-vojnih odnosa, među kojima su Hantigton (Huntington), Janovic (Janowitz), Finer i Van Dorn (Van Doorn),²⁴⁵ vojska je izložena najjačoj civilnoj kontroli u liberalno-demokratskim i totalitarnim državama, bilo da su fašističke ili komunističke. Da to ne mora biti slučaj, primer je decenija koja je prethodila raspadu Jugoslavije. Instrumenti političke kontrole vojske (vojna obaveštajna služba, kooptiranje oficirskog kadra u političke organizacije i organe vlasti i moći, oranzovanje političke aktivnosti u samoj vojsci, ideološka indoktrinacija i povremene čistke) pretvarani su postepeno u instrumente kojima je vojska počela da kontroliše civilno društvo. Civilni (partijski) nadzor nad oružanim snagama postajao je sve slabiji, dok je vojska postepeno prerastala u sred-

²⁴⁴ Anton Bebler: *Civil-Military Relations in the Central-East European States in Transition (Civilno-vojni odnosi u centralnoistočnim evropskim zemljama u tranziciji)*, izlaganje na međunarodnoj konferenciji "Civilno-vojni odnosi u demokratiji", Ljubljana i Bled, mart 1994.

²⁴⁵ Morris Janowitz, *The Military in the Political Development of New Nations (Vojska i politički razvoj novostvorenih nacija)*, Chicago, Phoenix Books, 1967, str. 2; S. E. Finer, *The Man on Horseback (Čovek u sedlu)*, London, Pall Mall Press, 1971, str. 3, 104-105; Jacques van Doorn, *Armed Forces and Society: Patterns and Trends (Oružane snage i društvo: modeli i trendovi)*, objavljeno u *Armed Forces and Society*, urednik Jacques van Doorn, The Hague, Mouton, 1968, str. 43; Samuel P. Huntington, *Civil-Military Relations II (Civilno-vojni odnosi II)*, objavljeno u: *American Defense Policy (br.5)*, urednici John F. Reichart i Steven R. Sturm, Baltimore, the Johns Hopkins University Press, 1982, str. 739.

stvo kojim je vršen nadzor nad delom političke države i civilnog društva.²⁴⁶

Vojna obaveštajna služba i vojna policija počele su da nadziru civile. Prvo su bili nadzirani politički disidenti, a kasnije, kada su okolnosti zahtevale reforme (zvanična politika se više nije pridržavala političkih postulata), čak i političari i predstavnici vlasti. Nadzor je bio najjači tamo gde su zahtevi za promene u društvu, kao i u državi, bili najglasniji (Slovenija i Hrvatska).

Oficiri kooptirani u institucije politike i moći snažno su uticali na političke tokove, naročito u oblasti odbrane i oblastima ekonomske i fiskalne politike. Shodno tome, Odbor za odbranu Savezne skupštine delovao je kao oruđe u rukama oficira koji su uticali na politiku odbrane države, naime na obim i program proizvodnje za potrebe odbrane i na iznos i stavke budžeta. Umesto da bude uspostavljena politička (civilna) kontrola oružanih snaga, politika – i u izvesnoj meri i društvo – bili su militarizovani, što savezna država u agoniji nije mogla da prikrije.

Politička aktivnost u okviru oružanih snaga i ideološka indoctrinacija starešinskog sastava sprečavali su bilo kakve promene, kao i društvene, ekonomske i političke reforme. Tačnije, sprečili su da država iz federacije bude transformisana u konfederaciju, s obzirom da su oficiri manje-više slepo prihvatili ideološke postavke o bratstvu i ravnopravnosti naroda Jugoslavije, kao i o socijalističkoj i federalnoj (čitaj centralizovanoj) državi.

Vojna obaveštajna služba je stoga, uz pomoć vojne policije i vojnih sudova, sprovodila “čistke” u redovima političkih disidenata. Na “suđenju četvorici” u Sloveniji 1988. godine vojni sud je izrekao presudu jednom podoficiru JNA, Slovencu, i trojici civila, publicistima opozicione štampe u formiranju. Optuženi su, navodno, ukrali jedan tajni vojni dokument u nameri da ga objave. Suđenje je daleko nadmašilo sudbinu četvorice optuženih, a

²⁴⁶ Barany u “East-Central and Southern Europe” (*Centralnoistočna i južna Evropa*), na str. 597 kaže: "U vreme političkih kriza, međutim, partijska kontrola kao da se smanjuje". Ovu izjavu potvrđuje slučaj vojne vlade u Poljskoj u periodu 1981-1989.

trebalo je da posluži kao ozbiljno vojno upozorenje Sloveniji i njenoj borbi za reforme i nezavisnost.²⁴⁷

Tako je bivša jugoslovenska vojska izbegla civilnu kontrolu uslovljenu dubinom društvene krize i žestinom zahteva za radikalne društvene reforme i transformaciju državnog aparata. Situacija je postala još složenija kada su oružane snage morale da preuzmu ulogu koja im je bila dodeljena u borbi protiv “kontrarevolucije“ i u suzbijanju oružane pobune, a koja je bila svedena na održavanje režima u životu.

Iskustvo jedne nezavisne države

Nakon kratkog, desetodnevog rata između Jugoslovenske armije i Teritorijalne odbrane i policijskih snaga Slovenije, koji je usledio nakon proglašenja Deklaracije o nezavisnoj Sloveniji²⁴⁸ juna i jula 1991. godine, Slovenija je postala nezavisna. Posle vojnog sukoba usledili su diplomatski pregovori pod pokroviteljstvom Evropske zajednice, današnje Evropske unije. Rezultat pregovora bio je proglašenje tromesečnog moratorijuma na sticanje nezavisnosti Slovenije. Oktobra 1991. godine, Jugoslovenska armija se u celosti povukla sa teritorije Slovenije. Početkom 1992. godine Slovenija je bila široko međunarodno priznata država što je omogućilo sprovođenje radikalnih pravnih, društveno-ekonomskih, političkih i bezbednosnih reformi za dobrobit nezavisne države. Podrazumeva se da su pomenute promene izvršile snažan uticaj i na samu prirodu civilno-vojnih odnosa.

I pored bazičnih sličnosti između političkih sistema i ekonomskih i socijalnih politika bivših socijalističkih zemalja Centralne i Istočne Evrope, razlike među njima su bile više nego očite. One se kao nasleđe prošlosti i u sadašnjoj post-komunističkoj eri trazi-

²⁴⁷ Jedan od trojice osuđenih civila izabran je za ministra odbrane u prvoj demokratski izabranoj vladi Slovenije, u proleće 1990. godine (u to vreme još u okviru Jugoslavije). Ponovno je izabran u drugu vladu, ali mu je u proleće 1994. jednoglasno izglasano nepoverenje na osnovu interpelacije po kojoj je napravio prekršaj u oblasti civilno-vojnih odnosa.

²⁴⁸ V. Anton Bebler: Der Krieg in Jugoslavien 1991-1992 (Rat u Jugoslaviji 1991-1992), *Oesterreichische Militärische Zeitschrift* 5, 1992.

cije reflektuju na oblast civilno-vojnih odnosa. Razlike su posebno došle do izražaja u vreme reformi, krajem '80-ih i početkom '90-ih godina. One su, isto tako, uslovile i stepen do kojeg su vojske bile uključene u procese društvenih promena. Što se tiče Slovenije, njen je položaj bio dosta specifičan, jer je tu, pored osnovnih društvenih promena, došlo i do nacionalne emancipacije, praćene uspostavljanjem nezavisne države. Posmatrano s tog aspekta, civilno-vojni odnosi su, u periodu reformi, čitavom procesu dali dodatnu dimenziju. Jednostavno, s jedne strane su civilno-vojni odnosi bivše Jugoslavije, čiji je epilog već pomenuti desetodnevni "mini rat", dok su s druge strane, civilno-vojni odnosi u okviru nezavisne države, praćeni nizom poteškoća i to, uglavnom, u ustavno-pravnoj sferi i uređenju nadležnosti. Prilikom proučavanja civilno-vojnih odnosa u zemljama u tranziciji, treba imati u vidu njihove strukturalne i pravne aspekte, ali i faktičko stanje stvari. Ovo je dosta važno, s obzirom da manje razvijeno civilno društvo, niska politička kultura i nedostatak "kritične mase" potrebnog znanja mogu dovesti do devijacije u odnosu na proklamovane i pravne osnove.

U Sloveniji je, čak i u vreme bivše zajedničke države Jugoslavije, bila izražena senzibilnost na mešanje vojske u civilne poslove, kao i na pokušaje militarizacije društva. Javnost je često bila kritički nastrojena prema vojnoj organizaciji, a takvi njeni stavovi su naročito došli do izražaja u drugoj polovini '80-ih godina. Istraživači iz akademskih krugova ukazuju na snažnu "odbrambenu socijalizaciju" civila i novoformirane političke elite, razvijanu javnim debatama o "tabu temama" vezanim za jugoslovensku vojsku. Radilo se o sledećem:

- traženo je da svi jezici jugoslovenskih naroda u višenacionalnim oružanim snagama budu ravnopravno zastupljeni, što je bilo garantovano Ustavom SFRJ, ali nikad sprovedeno u praksi;

- traženo je da bude promenjen zakon o služenju vojnog roka, jer u to vreme odbijanje služenja vojnog roka iz ubeđenja nije bilo dopušteno; ljudima koji su se protivili služenju vojnog roka bilo je suđeno kao kriminalcima i izricane su im višegodišnje kazne zatvora;

- tražen je otvoreni razgovor o količini i destinaciji oružja koje je izvoženo – uprkos proklamovanoj mirovnoj politici, Jugoslavija

je izvozila velike količine oružja i vojne opreme, čak i u zemlje koje su bile u ratu, a ponekad i u obe zemlje u međusobnom sukobu, kakav je bio slučaj u iransko-iračkom ratu;

- traženo je razmatranje materijalnih privilegija koje su uživali neki generali Jugoslovenske armije;

- tražen je razgovor o planiranom projektovanju vlastitog supersoničnog aviona;

- traženo je da ministar odbrane bude civil i da oružane snage budu depolitizovane;

- tražena je konfederalizacija oružanih snaga (istovremeno sa konfederalizacijom države) i

- traženo je da slovenačke regrute ne šalju u vojsku, da se sakrije vojna dokumentacija i da slovenačkim vojnicima bude dozvoljeno da napuste Jugoslovensku armiju.

Štaviše, istraživanja su pokazala da je postojao takozvani "mirovni sindrom". Taj sindrom se 1990. i početkom 1991. Godine manifestovao u zahtevima javnosti i nekoliko političkih partija za demilitarizaciju Slovenije, za visoko kotiranje društvenih vrednosti mira i nenasilja, kao i podrškom mirovnim pokretima u zemlji i inostranstvu.

I pored debata i raznih akcija koje su bile organizovane u vreme postojanja zajedničke države, Sloveniji se tek kasnije ukazala istinska mogućnost da sprovede reforme. Tek onda kada je formirana vlastita država, nastupilo je vreme za intenzivnu izgradnju sistema nacionalne bezbednosti i, u skladu s tim, vlastitih oružanih snaga. Istovremeno je počeo razvoj parlamentarnog političkog sistema i tržišne privrede. Došlo je do denacionalizacije koncepta bezbednosti i odbrambene doktrine. U poređenju s drugim zemljama Centralne i Istočne Evrope, Slovenija je karakteristična po tome što je u njoj reforma vojske sprovedena samo u okviru teritorijalne odbrane kao delu oružanih snaga bivše Jugoslavije (taj je proces počeo da se odvija i pre desetodnevnog rata) i u delu oficirskog kadra bivše Jugoslovenske armije (onog koji je tokom rata i neposredno nakon njega prešao na stranu teritorijalne odbrane i uglavnom bio sačinjen od Slovenaca). Pored navedenih reformi oružane snage su, u suštini, iznova građene. U okviru

procesa demokratizacije "političkog i vojnog miljea" karakterističnog za period reforme, treba posebno istaći sledeće:²⁴⁹

– vojska i oficiri su depolitizovani (eliminacija političke partije iz vojske; ukidanje funkcije političkih komesara; izbacivanje političkih sadržaja iz nastave i obuke za oficire, podoficire i vojnike²⁵⁰). Oficirima je zabranjeno učešće u političkim partijama, ali im je uskraćeno i da budu birani – imaju samo pravo da biraju. Izmenjen je i način odabira oficira za novoformirane oružane snage, pri čemu je presudnu ulogu igrala više njihova lojalnost državi Sloveniji (koju su iskazali tokom desetodnevnog rata), nego etiketa "komunističke prošlosti i stručnosti". Zbog nedostatka viših oficira omogućeno je da oficiri prilično brzo napreduju do viših činova, čak i u slučajevima neadekvatnog obrazovanja.

– naložena je privrženost vojske Ustavu, a time i državi (narочito parlamentu, predsedniku republike i vladi), a ne političkoj partiji, što je označilo kraj partijske kontrole nad oružanim snagama. Shodno tome, vojska je postala, bar formalno, politički neutralna.²⁵¹

– imenovan je civilni ministar odbrane.

– povećano je poštovanje ljudskih prava u vojnom domenu, na primer, humanizacijom vojnog roka; garantovanjem upotrebe maternjeg jezika; omogućavanjem oficirima i vojnicima da se ponašaju u skladu sa vlastitim verskim uverenjima; uvođenjem prava nesluženja vojske iz ubedenja.²⁵²

– uspostavljen je parlamentarni nadzor nad vojskom (parla-

²⁴⁹ Up. Barany: East-Central and Southern Europe, Bebler: Central and Eastern Europe i Johnson: Civil-Military i *Democratic and Civil Control*.

²⁵⁰ Republika Slovenija se nije opredelila za formiranje klasičnih elitnih vojnih akademija, već oficire regrutuje iz redova diplomaca univerziteta u Sloveniji koji vojno znanje stiču tokom jednogodišnjeg obrazovanja i obuke u Oficirskoj školi Ministarstva odbrane. Time se sprečava eventualna izolacija oficirskog kadra od ostatka društva.

²⁵¹ V. Anton Grizold: Civilna kontrola vojske u Sloveniji, *Javnost* 1, 4 (1994), str. 87-96.

²⁵² Danas je moguće umesto vojnog služiti civilni rok u istom trajanju (sedam meseci) iz verskih, filozofskih ili humanitarnih pobuda. Zakon omogućava da takav status bude zatražen pre služenja vojnog roka, tokom njega ili nakon (rezervni sastav).

ment formuliše odbrambenu politiku države i određuje njen vojni budžet; ustanovljeni su parlamentarni odbori za odbranu koji imaju zadatak da nadziru realizaciju utvrđenog koncepta nacionalne bezbednosti i nadgledaju rad vojne obavestajne službe).

– odbrambena politika i budžet postali su transparentniji, zahvaljujući spoljašnjim i unutrašnjim faktorima koji su uticali na razvoj civilno-vojnih odnosa – tu autor posebno ima u vidu Konferenciju o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS, danas OEBS) i Partnerstvo za mir u okviru NATO.

– ukinuti su vojni sudovi i unutrašnja represivna uloga vojnih snaga uopšte.

Problemi civilno-vojnih odnosa u Sloveniji

Slovenačka iskustva u promeni civilno-vojnih odnosa tipičnih za bivše socijalističke zemlje (relativno nizak nivo obrazovanja i profesionalizma, lični afiniteti prilikom donošenja kadrovskih rešenja, korupcija, manipulacija javnošću, itd.) ne razlikuju se mnogo od opštih problema o kojima je već pisao Bebler.²⁵³ Stvarnost je bila drugačija uprkos relativno razvijenoj političkoj kulturi u Sloveniji²⁵⁴ i postojanju standarnih pravnih rešenja po kojima je valjalo formirati obrazac razvoja demokratskih civilno-vojnih odnosa. Otuda i komplikacije u formiranju pomenutog obrasca. Na to su uticali propusti u praksi koji su postali ustaljeni, a delom je na to uticao i desetodnevni “mini rat” koji je iznedrio specifični meritokratski mentalitet, to jest, shvatanje da ljudi koji su odigrali ključne uloge u procesu sticanja nezavisnosti treba da zauzmu najvažnije političke položaje i nakon rata, bez ozbira na ishod demokratskih izbora.²⁵⁵ U daljem tekstu biće prezentirana najkontroverznija pitanja civilno-vojnih odnosa u Sloveniji.

²⁵³ Anton Bebler: *Civil-Military Relations in the Central-East European States in Transition*, o. c., str. 19-23.

²⁵⁴ Ova tvrdnja je zasnovana na istraživanjima javnog mnjenja koja ukazuju da je javnost prilično osetljiva na mešanje vojske u civilnu sferu, kao i na kršenja ljudskih prava; javnost podržava socijalnu pravdu i svesna je ekoloških problema.

²⁵⁵ Opšti izbori iz 1992. godine loše su uticali na državotvorne partije i političare, odnosno na one koji su odigrali važnu ulogu u procesu sticanja slovenačke nezavisnosti.

Glorifikacija i mitologizacija rata. Neposredno nakon desetodnevno rata 1991. godine došlo je do pojave dva, već pomenuta, fenomena koja su se ticala oružanog otpora. Pojavila su se uprkos činjenici da je u pitanju bio širok, po svojoj prirodi drugačiji otpor iza kojeg je stajala politička država, kao i civilno društvo i većina stanovništva. Zagovornici glorifikacije i mitologizacije – fenomeni koji su bili veoma potrebni vojnom establišmentu – bili su delom među ključnim pokretačima vojnog otpora, a delom među nacionalistički orjentisanom inteligencijom. Oružani otpor je posmatran van konteksta povoljnih međunarodnih okolnosti koje su, takođe, doprinele ostvarenju slovenačke autonomije i nezavisnosti. U suštini, politička elita i pojedini članovi vojnog establišmenta odbijali su da priznaju značajnu ulogu koju su u procesu sticanja slovenačke nezavisnosti imale ne-vojne komponente sistema nacionalne bezbednosti, institucije političke države i civilno društvo. Uz takvo meritokratsko ponašanje išla je i hiperprodukcija slovenačke vojne istorije (proslava događaja iz ratova koji su pripadali davnoj prošlosti, izdavanje ratno-istorijskih eseja, podizanje novih spomenika vezanih za rat i stvaranje imidža o Slovincima kao vojnicima), iako je poznato da slovenačka nacija ima relativno malo vojničko iskustvo, pa čak i to da domaća ispitivanja javnog mnjenja prikazuju Slovence kao naciju slabe vojne tradicije.

*Sukob oko nadležnosti u periodu 1993-1994. godine.*²⁵⁶ Sukob između predsednika Republike, koji je po Ustavu "vrhovni komandant Slovenačkih oružanih snaga", i ministra odbrane oko nadležnosti nad oružanim snagama doveo je do polarizacije u okviru vojnog establišmenta i oficirskog kadra. Sukob je bio naglašeno političke prirode: ministar odbrane je nekada bio disident, jedan od optuženih u pomenutom "suđenju četvorici" 1998. godine, dok je predsednik Republike u tom periodu bio predsednik Centralnog komiteta Saveza komunista. Ministar je stoga optuživao predsednika da je bio umešan u suđenje, mada to nije mo-

²⁵⁶ Sličan sukob oko nadležnosti prošle su Mađarska i Poljska. V. Johnson, *Civil-Military (Civilni i vojska) i Democratic and Civil Control (Demokratska i civilna kontrola)*, str. 32-33 i Barany, *East-Central And Southern Europe*, o. c., str. 604-605.

gao da dokaže. Koreni sukoba bili su u ustavnoj diskrepanci između prirode političkog sistema i predsedničke nadležnosti da deluje kao vrhovni komandant oružanih snaga. Naime, u parlamentarnom političkom sistemu vlada je ta koja ima izvršnu vlast. Što se tiče predsednika države, njegova je uloga protokolarna, ali je on ipak bio Ustavom određen kao vrhovni komandant oružanih snaga. Sukob je formalno involvirao dva predstavnika političke elite, to jest, dva civila, ali se on, u odnosu na interese i posledice, ticao civilno-vojnih odnosa. Posledice su bile političke – stvorena je loša politička klima, i vojne – došlo je do očitih tenzija među oficirskim kadrom. Pa ipak, teško je reći da je sukob, sam po sebi, imao negativan uticaj na bezbednost (na primer, Sloveniji koja nastoji da se uključi u međunarodne bezbednosne strukture, kao što su NATO i Zapadnoevropska unija, ne ide u prilog nedefinirana uloga vrhovnog komandanta).

Afera oko oružja iz septembra 1993. godine. Na jednom od slovenačkih aerodroma pronađeni su kontejneri u kojima se nalazila velika količina pešadijskog naoružanja. Oni su bili obeleženi kao humanitarna pomoć namenjena Bosni i Hercegovini gde se u to vreme vodio rat. Do otkrića su došli pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova. Ministar unutrašnjih poslova obavestio je o tome ministra odbrane, nakon čega su njih dvojica lično otišli na mesto događaja. Kontejneri su otvoreni u prisustvu policije i novinara. Ministar odbrane osumnjičio je šefa regionalne obaveštajne službe da je umešan u aferu. Ovaj je krajem '80-ih godina bio član predsedništva Centralnog komiteta Saveza komunista zadužen za bezbednost i odbranu. Tadašnji predsednik Centralnog komiteta bio je, kao što je to već rečeno, predsednik Republike. To je, samo po sebi, nametalo zaključak o "umešanosti" predsednika Republike u aferu. Čula su se i nagađanja da je oružje trebalo da posluži u eventualnom unutrašnjem sukobu, to jest, za nasilno preuzimanje vlasti u Sloveniji. Međutim, optužbe su bile odbačene kao nerealne. "Niko" od političara u vrhu niti od predstavnika vlasti nije "ništa" znao o pronađenom oružju. Aerodrom je bio samo usputna stanica za humanitarnu pomoć koja je iz inostranstva pristizala u Bosnu i Hercegovinu. Čitava afera je dodatno iskomplikovana zbog embarga Ujedinjenih nacija na izvoz oružja u države nastale na teritoriji bivše Jugoslavije.

Uhapšena su četiri lica koja su radila na aerodromu, ali i za obaveštajnu službu. Uhapšen je i šef regionalne obaveštajne službe i protiv njih je podignuta optužnica. U Parlamentu je istovremeno pokrenuta istraga. Pošto krivica uhapšenih nije dokazana na sudu, oni su oslobođeni optužbi. Ni parlamentarnom istragom nije bio pronađen dokaz, mada je bilo više nego jasno da je nekoliko najviših zvaničnika i političara moralo znati za isporuku oružja. Na to su indirektno ukazivale posete visokih bosanskih predstavnika Sloveniji pre nego što je oružje otkriveno. Istragom je utvrđeno da je Slovenija prodavala manje količine oružja Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, ali je rečeno da se to dešavalo pre embarga Ujedinjenih nacija.²⁵⁷

S aspekta civilno-vojnih odnosa zanimljiva je uloga koju su odigrale vojska (koja očigledno nije ništa o tome znala) i javnost, to jest, celokupno civilno društvo.

Afera "Depala vas" iz proleća 1994. godine. Ova afera predstavljala je nastavak sukoba između predsednika Republike i ministra odbrane. Naime, ministar je osumnjičio jednog bivšeg oficira Slovenačke armije da nagovara obaveštajce, svoje nekadašnje kolege oficire, na saradnju. Taj bivši oficir je, navodno, trebalo da prikuplja informacije za predsednika Republike. Bez obzira na (ne)osnovanost sumnje, samo dolaženje do informacija na takav način je diskutabilno, s obzirom da predsednik, kao vrhovni komandant, ima ustavno pravo da bude obaveštavan o vojnim pitanjima. Do incidenta je došlo kada su pripadnici vojne obaveštajne službe i vojne policije presreli ovog bivšeg oficira, tada već civila, i pretukli ga. Ministar odbrane je morao znati da njegovi podređeni prate jednog civila, pa ipak o tome nije obavestio ni ministra unutrašnjih poslova ni policiju. Razlog tome je bila njegova pretpostavka da će ministra unutrašnjih poslova taj incident protumačiti kao zaveru protiv države koju su organizovali

²⁵⁷ Radilo se o manjim količinama "rabljenog" policijskog i pešadijskog naoružanja, jer Slovenija nema vlastitu vojnu industriju. Zato postoji i relativno mala opasnost da u Sloveniji može doći do formiranja "vojno-industrijskog kompleksa", to jest Galbrajtove (Galbraith) "birokratske simbioze" koja bi poslužila kao sredstvo u rukama vojne, političke i industrijske elite ili do formiranja Milsove (Mills) "koncentracije moći i uticaja" koji bi bio posledica institucionalizovanog miljea.

deo policije i neki predsednikovi ljudi, pa možda i sam predsednik. Mogućnost da je ministar odbrane znao za sve to, pa čak i lično izdao naredbu, dodatno potvrđuje činjenica da je odmah nakon incidenta odbio da sprovede istragu protiv svojih podređenih. Veći deo javnosti smatrao je da vojska u ovom slučaju grubo krši civilna prava. Ministar je pozvan na zvanično saslušanje, nakon čega je oslobođen dužnosti. Njegova partija (Socijaldemokratska partija Slovenije) istupila je iz vladajuće koalicije, a ministar se povukao iz Parlamenta. Ovakvom završnicom bio je šokiran deo javnosti, jer je nekadašnji disident, a zatim ministar odbrane odigrao tokom desetodnevnog rata jednu od ključnih uloga u procesu sticanja nezavisnosti.

Interpelacija novog ministra odbrane u januaru 1995. U proleće 1994. za novog ministra odbrane postavljen je zamenik bivšeg ministra u prvoj slovenačkoj demokratskoj vladi koja je bila formirana u proleće 1990. godine. Neposredno uoči desetodnevnog rata iz 1991. godine, on je izabran za ministra informativne službe (takvo ministarstvo više ne postoji), a sam je tokom procesa sticanja nezavisnosti odigrao značajnu ulogu, naročito u oblasti psihološkog rata. Dva ministra su u to vreme bili lični prijatelji i politički istomišljenici, ali su se potom i privatno i politički razišli. Januara 1995. godine "bivši" ministar odbrane vršio je uticaj na svoju partiju da podnese zahtev za interpelaciju "novog" ministra u Parlamentu. Kao razlog navedena je navodna zloupotreba videotrake koja sadrži paradnu obuku viših oficira Slovenačke armije. Tu su, takođe, pružani odgovori na pitanja poput onih kojima je ispitivano mišljenje o tadašnjem ministru odbrane. Obuku je po naredbi Ministarstva odbrane izvršila jedna privatna firma. Traka je bila namenjena ministru i njegovim najbližim saradnicima. Tokom interpelacije ministar je optužen i da je neracionalno trošio novac i to ne uvek u prave svrhe. Između ostalog, raspravljano je o novcu utrošenom na skupo fotografisanje vodećih ljudi iz ministarstva, kao i o njihovom prilično liderskom poziranju na fotografijama. Ministru je bilo prebačeno što je i suviše koristio svoju kreditnu karticu, kao i to što mu je ministarstvo plaćalo privatne telefonske račune. Ministar je, manje-više, uspešno odbacio optužbe koje su se odnosile na budžet i videotrake. Opozicija (posebno predstavnik partije bivšeg minist-

ra) je dala vrlo eksplicitnu informaciju o tome kako je traka dospela do Ministarstva odbrane, ko je i kada gledao i kako je vraćena izvršiocu obuke. To je dovelo do preokreta u parlamentarnoj debati, jer je postalo više nego očigledno da je bivši ministar imao doušnika na visokom položaju u ministarstvu (verovatno u vojnoj obaveštajnoj službi). Tako nešto je za poslanike u parlamentu postalo daleko značajnije od drugih stvari, pa je polarizacija prenetna na drugi nivo, mada to ministru nije olakšalo položaj.

Mešanje vojne štampe u civilne poslove u periodu 1993-1994. godine. Vojni nedeljnik "Slovenska vojska" se u nekoliko navrata nedolično umešao u civilnu oblast. U nedeljniku su objavljivana anonimna pisma koja su nosila svojevrsan pečat lične osvete uredništva kolegama, novinarima drugih nedeljnika. Sadržajem pisama omalovažavani su intelektualci koji nisu delili mišljenja uredništva (naročito mirovno nastrojeni intelektualci), a bili su i diskvalifikovani ili na razne načine kvalifikovani mnogi legitimni stavovi u javnosti koji su se odnosili na nacionalnu bezbednost. Uredništvo nije iznosilo nikakav kontrargument kojim bi bili opovrgnuti stavovi iskazani u pismima, već ih je, diskvalifikacijom njihovih autora predstavljalo svojim čitaocima (vojnicima i oficirskom kadru) kao besmislene. "Slovenska vojska" je povremeno "disciplinovala" pripadnike oficirskog kora čija su javno izneta gledišta odstupala od zvanične politike Ministarstva odbrane i tadašnjeg ministra. To je, takođe, bio dovoljan razlog za uredništvo da ih diskvalifikuje. Diskvalifikacije oficira bile su zasnivane na njihovom "pedigreu" (u Jugoslovenskoj armiji) ili na njihovim nedovoljnim zaslugama tokom desetodnevnog rata. Tako se uredništvo na neobjektivan način mešalo u civilnu (političku) sferu, što je učinilo i povodom pomenutog spora oko nadležnosti između predsednika Republike i ministra odbrane, naravno u korist drugog.²⁵⁸

²⁵⁸ Autor ove studije se povukao iz izdavačkog saveta "Slovenske vojske" zbog takvog ponašanja uredništva.

Civilno društvo, javno mnjenje, nauka

Tela koja mogu kontrolisati učešće vojske u javnom životu su parlament, njegovi odbori i izvršni organi, ali to mogu činiti i delovi i potpuno različiti slojevi civilnog društva zainteresovani za civilno-vojne odnose. Tu spadaju ljudi koji se time profesionalno bave, javnost uopšte, mediji, akademski krugovi i crkva. Sledi prikaz toga kako civilno društvo uopšte, javno mnjenje i društvene nauke utiču na civilno-vojne odnose u Sloveniji.

Civilno društvo. Slovenačko civilno društvo je u vreme bivše Jugoslavije, a naročito u drugoj polovini '80-ih godina, izražavalo otpor prema mešanju oružanih snaga u civilnu sferu i pokušajima militarizacije društva. Međutim, sada kada oružane snage smatramo "našim" (tj. slovenačkim, a ne jugoslovenskim) u javnosti možemo uočiti izvesnu popustljivost prema prisustvu vojske u civilnom društvu. Deo inteligencije je postao vrlo nekritičan prema oružanim snagama kao instituciji u okvirima nezavisne države, premda su ti isti ljudi ranije oštro kritikovali Jugoslovensku armiju. Treba istaći da, za razliku od bivših Jugoslovenskih oružanih snaga, Slovenačke oružane snage nisu imale nikakvih "pretorijanskih" aspiracija i da je s pravnog stanovišta odnos između njih i društva potpuno drugačije regulisan. Principi i kriterijumi za utvrđivanje uloge vojske u civilnom društvu su suštinski sofisticiraniji. S jedne strane, civilno društvo treba da sačuva kritički odnos prema vojsci kao instituciji.²⁵⁹ S druge strane, ne treba nikada da smetne s uma da i vojska ima državotvornu ulogu.

Današnje slovenačko civilno društvo je prilično slabo i neaktivno. Znatan deo predstavnika civilnog društva, koji su bili snažni i uticajni u vreme dok je Slovenija razvijala politički pluralizam i sticala nezavisnost, "prešao je" u republičke organe vlasti (znači, bivši politički disidenti su došli na vlast) koji su postajali sve jači. Reč je o specifičnom procesu etatizma, jer izgleda da se ništa ne može uraditi bez znanja i "blagoslova" države, pa stoga odnosi između političke države, vojske i civilnog društva postaju kvalitativno drugačiji.

²⁵⁹ Amos Perlmutter, *The Military and Politics in Modern Times (Vojska i politika savremenog doba)*, New Haven, Yale University Press, 1977.

Javno mnjenje. Podrazumeva se da je vojnoj eliti u Sloveniji stalo do toga da u javnosti bude cenjena, prihvaćena i podržavana, što, naravno, obuhvata i određeni stepen legitimiteta potrebnog za normalno postojanje i rad.²⁶⁰ Poslednje istraživanje javnog mnjenja²⁶¹ pokazuje da javnost od oružanih snaga očekuje da vrše svoje funkcionalne i društvene obaveze.²⁶² Odnosno, očekuje da vojska sprečava agresiju, a, ukoliko do nje dođe, uspešno brani zemlju. Društvena obaveza podrazumeva očekivanje javnosti da vojska uvažava osnovne društvene vrednosti, standarde i pravila ponašanja, ukratko, da vojska ne sme da obrazuje sopstvenu subkulturu odvojenu od društva. Dalje, od vojske se očekuje da učestvuje u raznim – uslovno rečeno – društvenim programima. U pogledu društvenih obaveza (naročito kada je reč o pomoći prilikom elementarnih nepogoda i drugih katastrofa), slovenačka javnost praktično očekuje isto što i austrijska, italijanska, švajcarska i nemačka.

Na osnovu dobijenih podataka dolazimo do zaključka da slovenačka javnost pripisuje oružanim snagama dosta važnu socio-ekonomsku ulogu, ali se, ipak, protivi njenom mešanju u politiku. U procesu donošenja političkih odluka od oružanih snaga se očekuje da učestvuju samo u onom delu koji se odnosi na vojno-odbrambena pitanja. Zatim, najveći deo javnosti smatra da treba smanjiti oružane snage, kao i vojni budžet, da oružane snage treba uglavnom regrutovati iz malog profesionalnog jezgra, da vojni rok

²⁶⁰ V. James Burk: *The Public and the Military (Javnost i vojska)*, *Javnost* 1, 4 (1994), str. 13-25.

²⁶¹ Istraživanje je juna 1999. godine sproveo Istraživački centar za odbranu Univerziteta u Ljubljani na reprezentativnom uzorku od 1.050 punoletnih građana Slovenije.

²⁶² V. Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations (Vojnik i država: teorija i politika civilno-vojnih odnosa)*, Cambridge, Harvard University Press, 1957, str. 2; Samuel P. Huntington: *Civil-Military Relations II*, o. c., objavljeno u: *American Defense Policy (Fifth Edition)*, urednici John F. Reichart i Steven R. Sturm, Baltimore, the Johns Hopkins University Press, 1982, str. 738; Martin Edmonds: *Armed Services and Society (Oružane snage i društvo)*, Leicester, Leicester University Press, 1988, str. 79.

treba da traje sedam meseci i da oficiri ne treba da budu aktivisti bilo koje političke partije.

Uloga (odbrambenih) studija. Studije, naročito sociologije i odbrane, imaju značajnu ulogu u kontroli oružanih snaga, a, shodno tome, i u razvoju adekvatnog modela civilno-vojnih odnosa. U Sloveniji postoji jedna obrazovna i jedna istraživačka akademska institucija za studije odbrane. Obe čine značajan segment civilnog društva (segment koji bismo mogli nazvati "odbrambenom zajednicom ili strateškom zajednicom").²⁶³ Gledano s aspekta sociologije i političkih nauka, u njima se podrobno i analitički proučava i istražuje nacionalna bezbednost, naročito sistem odbrane. Otkako je Slovenija postala nezavisna, došlo je do uočljivog raskoraka između razvoja odbrambenog establišmenta, s jedne, i studija odbrane s druge strane.²⁶⁴ Kvalitet i kvantitet odbrambenog establišmenta su poslednjih nekoliko godina porasli, dok je broj ljudi koji se bave studijama odbrane – koje bi, barem do izvesnog nivoa, trebalo da izađu u susret potrebama kadra odbrambenog establišmenta i ojačaju njegov rad istraživanjima i analizama – ostao isti. Druge akademske discipline nisu dovoljno zastupljene u studijama koje se bave nacionalnom bezbednošću. Kada bi bile zastupljene, dopunile bi teoretski deo studija odbrane time što bi pokrile određene oblasti, kao što su politička ekonomija nacionalne bezbednosti, međunarodni rat i humanitarno pravo, psihološki i socijalni aspekti katastrofa i drugo.

²⁶³ Poznato je da je slovenačka nauka, a time i studije odbrane, bila povezana sa međunarodnom naučnom mrežom i pre "revolucionarne" promene krajem '80-ih i početkom '90-ih godina. Studije odbrane nisu bile opterećene kompleksom "starog režima", pa je stoga bilo moguće nastaviti saradnju i dalje jačati međunarodne odnose.

²⁶⁴ Na primer, rasprava o troškovima odbrane u početku je vođena oko procenta bruto nacionalnog proizvoda kojeg država sme da potroši na potrebe odbrane. Danas se, međutim, način trošenja novca kontroliše čak i kada se radi o pojedinačnim projektima. Februara 1996. godine predsednik vlade je uredbom formirao vladinu komisiju koja je trebalo da ispita opravdanost kupovine skupog telekomunikacionog sistema od izraelske firme "Tadirran". Drugu ponudu u tenderu napravila je američka firma "Harris". Firma je pismeno protestovala kod Ministarstva odbrane Slovenije i Američke ambasade u Sloveniji što nije odabrana. Komisija je konstatovala da je procedura izbora ponude i kupovine bila korektna.

Prilikom formiranja institucija odbrane, a naročito postavljanja rukovodećeg kadra u Ministarstvu odbrane, potpuno su bili zanemareni stručna osposobljenost i profesionalizam, a ljudi su regrutovani po principu "nije važno šta i koliko kandidat zna, važno je da je naš". Tako su ljudi zapošljavani ukoliko su ispunjavali određene kriterijume, kao što su adekvatno političko opredeljenje ili apsolutna lojalnost rukovodećem kadru u Ministarstvu odbrane (isti princip je primenjivan i u nekim drugim ministarstvima). Pa ipak, valja istaći da je studijama odbrane u poslednje vreme veoma uočljivo posvećena pažnja i dat veći značaj. Do pre izvesnog vremena činilo se da svako može "postati ekspert za svaku oblast". Takođe, složena pitanja nacionalne bezbednosti postajala su nekako jednostavna, ali, naravno, ne sama po sebi, već zahvaljujući tome što su ih pojednostavljivali ljudi koji nisu imali potrebna znanja o njima. Moglo bi se reći da se danas situacija promenila i da se studije odbrane učvršćuju. A ako je pre izvesnog vremena debata o pitanjima (nacionalne) bezbednosti bila sasvim uopštena – jer je trebalo promeniti koncept, doktrinu i sistem bezbednosti – danas je ta debata fokusirana na specifične i pojedinačne slučajeve.

Zaključak

Slovenija je, kao i ostale bivše centralnoevropske socijalističke zemlje, napravila ogroman korak u oblasti demokratizacije civilno-vojnih odnosa u društvu, te se stoga može govoriti o depolitizaciji oružanih snaga, poštovanju ljudskih prava u vojnom domenu i transparentnosti odbrambene politike i budžeta za odbranu. Međutim, u domenu civilno-vojnih odnosa postoje određeni ustavni, zakonodavni i politički problemi koji, s jedne strane, ukazuju na složenost fenomena civilno-vojnih odnosa. U praksi je, s druge strane, pokazano da su civilno-vojni odnosi u društvu koje je u procesu demokratizacije izuzetno krhki. I upravo u tom kontekstu jačanje civilnog društva i ulogu javnosti uopšte treba smatrati za *conditio sine qua non* razvoju civilno-vojnih odnosa.

Snažan je utisak da su u slučaju Slovenije problemi o kojima je reč, a koji odstupaju od obrasca civilno-vojnih odnosa u razvijenim demokratskim društvima, u principu – ili barem u izvesnoj

meri – neodvojivi od oblasti "civilno-civilnih" odnosa. Stoga su pomenuti slučajevi bili uglavnom sukobi koji su vođeni u okviru političke elite za dominaciju nad oružanim snagama i za ostvarenje uticaja na njih. Shodno tome, oružane snage nisu imale nikakve ambicije u pogledu "moći". Drugim rečima, oružane snage su bile žrtva politizacije, to jest, instrument političkih sukoba. U tim pitanjima civilnom društvu (a time i javnosti) dodeljena je uloga samo loše informisanog posmatrača, igračke u rukama sukobljene političke elite. Do samozadovoljavajućih odgovora na osnovna pitanja iz domena civilno-vojnih odnosa često je dolazeno na nivou partija "slovenačkog nacionalnog buđenja" za razliku od partija nekadašnje komunističke provenijencije. Drugačije rečeno, borba protiv "ostataka komunizma" tražila je svoj (demokratski) danak.

Uprkos navedenim problemima, može se reći da Slovenija gradi svoj demokratski model civilno-vojnih odnosa i da, u skladu s tim, uz civilnu kontrolu uspostavlja demokratski nadzor nad oružanim snagama.²⁶⁵

Slovenačku armiju možemo nazvati apolitičnom.²⁶⁶ Stoga ona gotovo da nema nikakvog uticaja na političke odluke, čak i onda kada se radi o pitanjima za koja vojska ima interes. Poslednji takav slučaj bilo je donošenje zakona kojim je regulisan rok službe za oficire. U tom zakonu predviđeno je da oficiri potpisuju desetogodišnji ugovor o delu, s tim što imaju mogućnost da ga produže za još pet godina. Oficiri se gotovo uopšte nisu izjašnjavali o tome šta bi njima odgovaralo. Na osnovu toga mogli bismo reći (na primer, prema Segalu i Hantigtonu) da je odnos između vojske i društva profesionalan. Međutim, usklađenost između vojske i društva u Sloveniji je relativno slaba, što se reflektuje na specijalizovanost oružanih snaga, dok je njihova interakcija relativno jaka, što se odražava na odgovornost prema društvu.²⁶⁷

²⁶⁵ Morris Janowitz: *The Military and the Political Development of New Nations*, o. c., str. 3

²⁶⁶ Eric A. Nordlinger, *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments (Vojnici u politici: vojni udari i vlade)*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1977, str. 21-22.

²⁶⁷ Samuel P. Huntington: *Civil-Military Relations II*, o. c., str. 746.

Na osnovu pregleda teorijskih modela i stvarne prakse u civilno-vojnim odnosima savremenih država, dolazimo do zaključka da u Sloveniji treba izgraditi civilno-vojne odnose koji će biti u skladu sa njenom vlastitom tradicijom, političkom kulturom i potrebama. Pri tome treba imati u vidu opšte standarde koji su sastavni deo modela civilno-vojnih odnosa liberalno-demokratskih društava.

DOPUNSKA LITERATURA:

- Bebler, Anton A. (1997): *The Regionwide Perspective on Post-Communist Civil-Military Relations (Pogled na post-komunističke civilno-vojne odnose u celom regionu)*; Bebler, Anton A. (urednik): *Civil-Military Relations in Post-Communist States. Central and Eastern Europe in Transition (Civilno-vojni odnosi u post-komunističkim zemljama. Centralna i istočna Evropa u tranziciji)*, Westport, Praeger
- Bebler, Anton A. (u pripremi): *Uloga javnosti u demokratskoj kontroli oružanih snaga u Sloveniji*. Biće objavljeno u: Malešič, Marjan (urednik): *Međunarodna bezbednost, mediji i javno mnjenje*, Ljubljana, Fakultet društvenih nauka.
- Grizold, Anton (1997): *Civil-Military Relations in Slovenia (Civilno-vojni odnosi u Sloveniji)*. Objavljeno u: Bebler, Anton A. (urednik): *Civil-Military Relations in Post-Communist States: Central and Eastern Europe in Transition*, Westport, Praeger
- Mataija, Steven (1999): *Civil-Military Relations in Slovenia. Background Study (Pozadina civilno-vojnih odnosa u Sloveniji)*, York University, Centre for International and Security Studies

ANEKS: PRAVNI OKVIRI CIVILNO-VOJNIH ODNOSA U SLOVENIJI

U ovom aneksu biće prikazana ključna pravna rešenja sadržana u Ustavu, Zakonu o odbrani i nekim drugim zakonima Republike Slovenije koja su implicitno uzeta u obzir prilikom pripreme studije o civilno-vojnim odnosima u Sloveniji. Mada su pravni okviri važni za razumevanje civilno-vojnih odnosa u nekoj zemlji, od suštinske važnosti je praksa u kojoj se očituje stvarno i dosledno poštovanje pravnih rešenja.

Ustav Republike Slovenije daje opšti pravni okvir za promene u oblasti civilno-vojnih odnosa:

- uvođenje višepartijske parlamentarne demokratije
- podela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i pravosudnu
- Nacionalna skupština odobrava politiku nacionalne bezbednosti
- sve aktivnosti, koje se odnose na odbranu, su u nadležnosti jednog organa – Ministarstva odbrane – na čijem je čelu civilno lice.

Ustav, Zakon o odbrani i drugi zakoni omogućili su solidnu osnovu za razvoj modela civilno-vojnih odnosa karakterističnih za razvijene parlamentarne demokratije:

- podela između civilne i vojne vlasti, pri čemu je vojna podređena civilnoj
- predsednik Republike je vrhovni komandant oružanih snaga
- sve ključne odluke vezane za nacionalnu bezbednost donose se u Nacionalnoj skupštini
- uloga vojske u procesu donošenja odluka je isključivo profesionalna, a ne politička
- vojska je striktno depolitizovana i ima samo profesionalnu ulogu.

U skladu s Ustavom, građani imaju pravo na prigovor savesti (Član 46) zbog verskih, filozofskih i humanitarnih razloga (Član 123). Ukoliko ne žele da učestvuju u vojnim aktivnostima, mora im se obezbediti učešće u odbrani zemlje na neki drugi način.

Svako zagovaranje nacionalne, rasne, verske ili druge nejednakosti i podsticanje nacionalne, rasne, verske ili druge mržnje i netolerancije protivni su Ustavu. Svako zagovaranje nasilja i rata, takođe, je protivustavno (Član 63).

Vanredno stanje se proglašava u slučaju velike i opšte opasnosti koja pretili opstanku države. Odluke o objavi rata ili vanrednog stanja, o uvođenju vanrednih mera i o njihovom ukidanju donosi Nacionalna skupština na predlog vlade. Nacionalna skupština donosi odluke o upotrebi oružanih snaga. U slučaju da Nacionalna skupština ne može da održi zasedanje, pomenute obaveze vrši predsednik Republike koji mora da traži saglasnost

od Nacionalne skupštine čim ova bude u mogućnosti da počne sa radom (Član 92).

Predsednik Republike predstavlja Republiku Sloveniju i on/ona je vrhovni komandant oružanih snaga (Član 102).

Vrsta, obim i organizacija odbrane, nepovredivost i integritet državne teritorije definisani su Zakonom o odbrani koji Nacionalna skupština usvaja dvotrećinskom većinom glasova. Sprovođenje odbrane je pod kontrolom Nacionalne skupštine. Čuvajući svoju bezbednost, država iznad svega zastupa mirovnu politiku i kulturu mira i nenasilja (Član 124).

Zakon o odbrani zabranjuje upotrebu oružanih snaga za bilo kakvu vrstu političkih i partijskih aktivnosti i ne dozvoljava profesionalnim oficirima da budu članovi političkih partija. Oružane snage su apolitične i nepartijske i njihovi su zadaci čisto profesionalni. Vojni sudovi su ukinuti, a pripadnici oružanih snaga potpadaju pod civilno zakonodavstvo i sudove. Pravo na prigovor savesti je vrlo široko i obuhvata čitav niz razloga. Takav vojni rok traje isto koliko i normalan, a zahtev koji se odnosi na prigovor savesti podnosi se pre početka vojnog roka, tokom i nakon njega (za rezervni sastav).

Nacionalna skupština, kao najviše zakonodavno telo, definiše politiku nacionalne bezbednosti države i vrši kontrolu nad oružanim snagama, naročito putem svojih odbora, kao što su Odbor za odbranu, Odbor za budžet i finansije, Odbor za kontrolu obaveštajnih službi i Odbor za praćenje sprovođenja Rezolucije o nacionalnoj bezbednosti koju je usvojila Nacionalna skupština. Utvrđivanjem budžeta za odbranu, Nacionalna skupština nadzire razvoj i opremljenost oružanih snaga.

Vlada ima izvršnu ulogu u oblasti odbrane i odgovorna je za jedinstvo i usklađenost vojnih snaga sa politikom nacionalne bezbednosti i odbrane. Vlada je, takođe, odgovorna za sprovođenje mera odbrane na bazi odluka koje donosi Nacionalna skupština.

Kao što je rečeno, predsednik Republike je vrhovni komandant oružanih snaga, tj. Slovenačke armije.

Međunarodna saradnja u oblasti bezbednosti, takođe, ima značajnu ulogu u procesu nalaženja dobrih rešenja u civilno-vojnim odnosima. Poželjno poštovanje standarda zemalja Evrop-

ske unije i NATO-a i saradnja u okvirima OEBS-a povećavaju transparentnost pitanja iz oblasti odbrane. Transparentnost u oblasti bezbednosti i vojnih pitanja postaje ključni element saradnje i partnerstva među državama i važna karika u demokratskoj parlamentarnoj kontroli oružanih snaga, koja obezbeđuje poštovanje Ustava i zakona u domenu bezbednosti.

Razne zemlje uspostavljaju civilno-vojne odnose i demokratsku kontrolu oružanih snaga u skladu sa svojim istorijskim iskustvom, kulturnom tradicijom i političkom kulturom. Međutim, postoje neki minimalni zajednički činioci koji bi mogli biti rezimirani kao sledeći:

- postojanje solidnog ustavnog i pravnog okvira
- odgovornost oružanih snaga vladi, preko civilnog ministra odbrane
- saradnja predstavnika vojske sa kvalifikovanim civilima u procesu definisanja potreba odbrane, odbrambene politike i budžeta
- podela profesionalne odgovornosti na civilnu i vojnu sferu
- dominacija parlamenta i njegova pomna kontrola nad oružanim snagama i pitanjima odbrane uopšte i
- unutrašnja i spoljna (međunarodna) transparentnost pitanja bezbednosti i odbrane države.